

الگوی کاربردی انطباق سیاستهای حکمرانی امنیتی-اقتصادی با موازین اسلامی در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای دام‌ظله

سیدابوذر حسینی^۱

چکیده

از مهمترین لوازم حکمرانی اسلامی، داشتن الگوی کاربردی مناسب برای انطباق سیاستها و تصمیمات کلان بر موازین متعالی اسلام است. در این راستا، الگوی منبعث از اندیشه قرآنی و سیره حکمرانی رهبر معظم انقلاب الگویی قابل تأمل و مناسب به نظر می‌رسد. چراکه ایشان به‌عنوان فقیهی جامع‌الشرایط و سیاستمداری حکیم و توانمند، کشور اسلامی ایران را در طول بیش از چهل سال باوجود حوادث، فتنه‌ها و دسیسه‌های پیوسته و مختلف دشمنان، در چارچوب مبانی اسلام به نیکوترین وجه هدایت و مدیریت نموده‌اند. به این جهت، هدف این پژوهش بررسی و ارائه الگوی کاربردی انطباق تصمیمات و سیاستها با موازین اسلام مبتنی بر اندیشه و سیره حکمرانی آیت‌الله خامنه‌ای است. این تحقیق با روش کیفی تحلیل مضمون به بررسی بیانات رهبری در حوزه سیاستهای کلی امنیتی-اقتصادی در دو محور صورت گرفته است؛ محور اول تحلیل سیاستهای کلی امنیت اقتصادی؛ محور دوم سیاستهای پیرامونی امنیت دفاعی-اقتصادی به‌عنوان مصادیق بارز در کشف الگوی عینی انطباق با موازین اسلامی.

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که سیاستهای کلی امنیتی-اقتصادی رهبر معظم انقلاب در هر دو محور مذکور، اعم از سیاستهای ابلاغی و دیگر سیاستهای غیرابلاغی، مبتنی بر مبانی و اصول قرآنی است. همچنین با مهندسی معکوس فرایند این سیاستها در اندیشه رهبری دانسته شد که مبانی قرآن‌کریم در حوزه بینشی، منشی و کنشی، زمینه و بستر اصول منبعث قرآنی بوده که مجموعاً منجر به ارائه راهبردهای کلی قرآنی در اندیشه رهبری بوده است. آن‌چنان‌که بر پایه این مبانی و اصول و راهبردها، رهبری به اقتضائات و مناسبات کشور، به اتخاذ سیاستهای کلی امنیتی-اقتصادی پرداخته‌اند.

واژگان کلیدی: قرآن‌کریم، الگوی سیاستهای حکمرانی، امنیت و اقتصاد، موازین اسلام، آیت‌الله خامنه‌ای.

^۱. پژوهشگر پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام؛

در جهان پیچیده کنونی، نظام‌های سیاسی و اجتماعی همواره با چالش اتخاذ تصمیمات و تدوین سیاست‌هایی مواجهند که از یک سو پاسخگوی نیازهای متغیر و ملموس جامعه و از سوی دیگر، پایبند به ارزش‌ها و اصول ثابت و هویت‌ساز خویش باشند. در جمهوری اسلامی ایران، که هویت خود را بر مبنای اسلام ناب محمدی (ص) تعریف کرده است، این چالش به صورت «چگونگی انطباق تصمیمات و سیاست‌های کلان و خرد با موازین قطعی و تغییرناپذیر اسلامی» تجلی یافته است. اندیشه سیاسی مبتنی بر قرآن کریم، به ویژه آن‌گونه که توسط مراجع عظام تقلید و رهبران فکری نظام تبیین می‌شود، نقشه راهی اساسی برای عبور از این چالش ارائه می‌دهد.

آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی)، به عنوان رهبر حکیم جمهوری اسلامی ایران و فقیهی جامع‌الشرایط، با اندیشه قرآنی و اتکا به فهم عمیق و اجتهادی از قرآن کریم و سنت معصومین (ع)، منظومه‌ای فکری-سیاسی را شکل داده‌اند که در آن «انطباق دائمی و کاربردی» تصمیمات حکومتی با شریعت اسلام، نه تنها یک ضرورت، که تنها مسیر مشروع و ثمربخش برای اداره جامعه اسلامی قلمداد می‌شود. ایشان با تأکید بر قرآن به عنوان جامع‌ترین منبع وحیانی و منشور جاویدان هدایت بشر برای تمامی شئون زندگی فردی و اجتماعی-سیاسی، الگویی پویا و عملیاتی برای استخراج، تطبیق و اجرای سیاست‌ها در عصر حاضر ارائه می‌دهند.

بنابراین، طراحی و اجرای سیاست‌های حکمرانی به‌ویژه در حوزه‌های امنیتی و اقتصادی، نیازمند الگویی جامع و همسو با موازین اسلامی است تا بتواند هم پاسخگوی نیازهای پیچیده جامعه باشد و هم از اصالت دینی و ارزش‌های وحیانی فاصله نگیرد. اساساً بر پایه تعالیم اسلامی، همه سیاست‌های کلی نظام باید بر مبنای قواعد کلان اسلام استوار باشند؛ چنان‌که امام رضا (علیه السلام) با اشاره به این اصل راهبردی فرموده‌اند: «عَلَيْنَا إِلْقَاءُ الْأُصُولِ وَ عَلَيْنَا التَّفَرُّعُ» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ج ۲۷، ص ۶۲). بر اساس این روایات، تبیین اصول کلی بر عهده معصومان (علیهم السلام) و تطبیق و اجرای آن در قالب سیاست‌های جزئی، مسئولیتی است که بر دوش فقها و نظام اسلامی قرار دارد. چنان‌که در این میان، اندیشه‌های قرآنی و رهنمودهای آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان یکی از نظریه‌پردازان برجسته نظام اسلامی، می‌تواند چارچوبی کاربردی برای انطباق سیاست‌های حکمرانی امنیتی و اقتصادی با موازین اسلامی ارائه دهد. ایشان با تأکید بر «اقتصاد مقاومتی»، «استقلال نظام» و «امنیت همه‌جانبه»، درصدد تبیین الگویی هستند که از یک سو، مبتنی بر آموزه‌های ناب قرآن و سنت است و از سوی دیگر، توانایی پاسخگویی به چالش‌های نوین را دارد.

هدف و پرسش تحقیق: این مقاله با تمرکز بر اندیشه قرآنی آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، به دنبال ارائه الگوی کاربردی انطباق تصمیمات و سیاست‌ها با موازین اسلامی است. پرسش محوری این است: «مبانی قرآنی حاکم بر سیاست‌های حکمرانی امنیتی-اقتصادی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای چیست و با چه الگویی می‌توان این سیاست‌ها را در چارچوب

موازین اسلامی اتخاذ کرد؟». هدف مقاله، استخراج و ارائه چارچوبی نظام‌مند از شیوه رهنمودهای ایشان است که بتواند به عنوان نقشه راهی برای سیاست‌گذاران، مجریان و پژوهشگران حوزه حکمرانی اسلامی مورد استفاده قرار گیرد.

فرضیه پژوهش: فرضیه تحقیق حاضر این است که با تکیه بر اصول قرآنی مانند عدالت، استکبارستیزی، مقاومت فعال و خوداتکایی درونی و مانند آن می‌توان سیاست‌هایی طراحی کرد که همسو با احکام اسلام، امنیت ملی و پیشرفت اقتصادی را تضمین نماید. در این مسیر، نقش کلیدی قرآن کریم به عنوان منبع اصلی استنباط و نیز رهنمودهای رهبری به عنوان مجری حکیمانه این اصول، غیرقابل انکار است.

روش تحقیق: پژوهش حاضر کیفی است که با روش تحلیل مضمون و استناد کتابخانه‌ای انجام شده است. این تحقیق بر آن است تا بر پایه مبانی قرآن کریم و با استفاده از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به ارائه الگوی مناسب در انطباق سیاستها و تصمیمات کلی با موازین اسلامی در اندیشه قرآنی و سیره حکمرانی رهبر معظم انقلاب بپردازد. به این جهت، با رویکردی اکتشافی مکانیزیم انطباق به واکاوی مبانی، اصول، غایات، راهبردها و کاربردهای شاخص مسئله پرداخته شود.

• پیشینه تحقیق

اگرچه در مسئله این پژوهش به ویژه با تمرکز نظامند بر الگوی انطباق سیاستهای کلی امنیتی-اقتصادی بر موازین اسلام و قرآن، اثر مستقلى تألیف نشده است؛ اما در موضوع کلی انطباق سیاستها با موازین اسلامی در اندیشه رهبری آثار نگاشته شده است.

از جمله این آثار در حوزه مطالعات موضوعی قرآنی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، کتاب «طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن» حاصل سخنرانی‌های رهبری در سال ۱۳۵۳ است، که به تبیین اصول کلی اندیشه اسلامی مانند توحید، نبوت، ولایت و ایمان بر اساس آیات قرآن می‌پردازد. چنان‌که مقاله‌ای با عنوان «اندیشه تفسیری آیت‌الله خامنه‌ای در کتاب طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن» اثر حاجی‌اکبری (۲۰۲۲) به روش‌شناسی این کتاب پرداخته و به این نتیجه رسیده که ایشان از روش «استنباط اصول اساسی از قرآن» و «اجتناب از سلیقه‌های شخصی» برای انطباق سیاست‌ها با موازین اسلامی استفاده می‌کنند.

در حوزه حکمرانی اسلامی، نیز چندین پژوهش به بررسی اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته‌اند. برای مثال، پایان‌نامه‌ای با عنوان «حکمرانی خوب در اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای» اثر مریم مؤید با راهنمایی مرشدی‌زاده (۱۳۹۳)، شاخص‌های قرآنی مانند عدالت، مسئولیت‌پذیری، شفافیت و مشارکت را در دیدگاه ایشان تحلیل کرده است و نشان می‌دهد که ایشان حکمرانی مطلوب را مبتنی بر موازین اسلامی و با تأکید بر کارایی، عدالت و مقابله با استکبار جهانی

تعریف می‌کنند. همچنین، مقاله‌ای با عنوان «الگوی حکمرانی اخلاقی از منظر اسلام در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای» از سعید کحیا و همکاران (۱۴۰۲) به این نتیجه رسیده‌اند که از منظر رهبر معظم انقلاب سیاست‌گذاری را باید بر اساس اخلاق قرآنی و دوری از منفعت‌طلبی طراحی کرد. در حوزه سیاست‌های انطباقی اقتصادی نیز، مقاله «جایگاه اقتصاد مقاومتی در حکمرانی مطلوب اسلامی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای» (۱۳۹۹) نشان می‌دهد که بر مبنای دیدگاه رهبر معظم انقلاب، سیاست‌های اقتصادی باید بر اساس خودتکایی، عدالت اجتماعی و مقاومت در برابر تحریم‌ها طراحی کرد.

همچنین مقاله «ارائه الگوی حکمرانی متعالی اسلامی-ایرانی بر اساس اندیشه‌های امام خمینی و مقام معظم رهبری» از رودسری و تبرزد (۱۴۰۰) به تطبیق مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی اسلامی در اندیشه امام و رهبری پرداخته است و به این نتیجه رسیده که هر دو تأکید دارند الگوی مناسب حکمرانی متعالی می‌بایست بر اساس تعالیم قرآن و سیر پیامبر (ص) و ائمه (ع) باشد. یا مقاله «اصول و روش حکمرانی مطلوب در انقلاب اسلامی با رویکردی بر اندیشه مقام معظم رهبری» از اخترشهر (۱۴۰۱) و کتاب «حکیم حکمران» اثر ارزشمند پژوهشگاه امام صادق علیه السلام (۱۴۰۴) در چندین موضوع و مجلد، گامهایی را در این راستا برداشته‌اند؛ اما هیچ کدام اهداف پژوهش حاضر را به صورت متمرکز و کامل و دقیق انجام نداده‌اند.

بنابراین، مطالعات موجود بیشتر بر جنبه‌های نظری مانند حکمرانی خوب و گاهی روش‌شناسی آن تمرکز داشته‌اند، اما پژوهشی که به صورت نظام‌مند الگوی کاربردی انطباق تصمیمات را در سیاست‌گذاری‌های عملی تحلیل کند، کمتر دیده می‌شود. از ایرادات و خلأهای مهم آثار موجود، تمرکز بیش از حد بر مبانی نظری و غفلت از الگوی کاربردی عملیاتی، عدم ارائه چارچوب نظام‌مند برای انطباق سیاست‌ها، ضعف در بررسی مصادیق عینی و مطالعات موردی است. بنابراین، مقاله حاضر تلاشی است برای تکمیل خلأ پژوهشی این حوزه که تلاش دارد با توسعه یافته‌های پیشین و ارائه یک چارچوب عملیاتی، گام جدیدی در این زمینه بردارد.

۱. چارچوب نظری و مفهومی

۱-۱. مفاهیم و ادبیات تحقیق

در تبیین مفاهیم پژوهش، ابتدا مفهوم «الگو»، «حکمرانی» و «امنیت و امنیت اقتصادی» بررسی می‌شوند و تعاریف عملیاتی هر یک در چارچوب این مطالعه ارائه خواهند شد.

یک. مفهوم الگو

واژه الگو در لغت به معنا «مدل، نمونه، سرمشق و اسوه» (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱: ۲۲۱) و «نمونه و طرح» است. (معین، ۱۳۷۵: ۱۸۸) این واژه در قرآن با لفظ «اسوه» به معنای «نمونه» آمده است. در علوم اجتماعی منظور از الگوها، شیوه‌هایی از زندگی ناشی از فرهنگ است که اعمال افراد به طور ناخودآگاه با این الگوها تطابق می‌یابد. روش

الگویی، روشی مبتنی بر ارائه نمونه‌های عینی و عملی است تا افراد به هنگام عمل، از آنها الگوبرداری کرده و با تقلید از شیوه‌ها موجود، عمل نمایند (قائمی مقدم، ۱۳۸۹: ۲۶).

برخی محققان در تعریف الگو بیان داشته‌اند: «منظور از الگو، نمونه عینی و مشهود یک اندیشه و عمل در جنبه‌ها گوناگون است که دیگران برای رسیدن به کمال، از آن پیروی می‌کنند. ناگفته نماند واژه‌های امام، اسوه، قدوه، هادی، دلیل، حجت، مدل، نمونه، مثال و سرمشق که در متون اسلامی یا رشته تعلیم و تربیت و روانشناسی به کار می‌روند، تقریباً به معنای الگو، شبیه‌اند». (مهدی زاده، ۱۳۸۵: ۱۶). بنابراین الگو در این تحقیق، یک شیوه، مدل و روش مبتنی بر نمونه‌ها عینی و عملی است که حکمرانان، کارگزاران و کنشگرهای سیاسی-اجتماعی می‌توانند اعمال و رفتارهای خود را منطبق با آن تنظیم کنند.

دو. حکمرانی

حکمرانی از ریشه «حکم» به معنا «منع و رد» با هدف اصلاح بوده (راغب اصفهانی، ۱۴۲۵ق: ۲۴۸) و به حکمت برمی‌گردد و مرجع آن، عدل و علم و حلم است (فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۳: ۶۶) اصل معنا «حکم» یعنی «منع کردن مردم از ظلم و بازداشتن آنها از انجام اعمال غیرعالمانه و غیرعادلانه». واژه حکمرانی از دو بخش «حکم» به معنای فرمان، قاعده، مقررات، نظام، تنظیم، قانون و «راندن» به معنا اجرا، اعمال قدرت، پیشبردن، راهبری، اداره، هدایت و امثال آن تشکیل شده است. حکمرانی، الگویی نوین است که با ناکارآمدی سیستم دولت‌محور در کشورها توسعه‌یافته، مطرح شد و به سمت استفاده از سازوکارها، فرآیندها و ساختارها و نهادها رسمی و مردمی رفت (ر.ک. اسماعیل‌زاده و همتی، ۱۳۹۱: ۱۰۵). در تعریف دیگر حکمرانی به معیارهایی جهت وضع قواعد برای اعمال قدرت و حل و فصل تعارضات برای دستیابی به مصلحت عمومی دانسته شده است (Mette Kjar، ۲۰۰۴م: ۱-۲) که با شمولیت پاسخگویی، مشروعیت و شفافیت، نهادها خارج از حکومت را نیز در بر می‌گیرد.

به این جهت، حکمرانی را «فرآیند قاعده‌گذار، اجرای قواعد، بررسی، نظارت و کاربست بازخوردها با اعمال قدرت مشروع و به‌منظور دستیابی به هدف مشترکی برا همه کنشگران و ذی نفعان در چارچوب ارزش‌ها و هنجارها در محیط یک سازمان یا یک کشور» معرفی نموده اند (کحیا، ۱۴۰۲: ۲۱۷).

سه. امنیت

«امنیت»، بنیادی‌ترین نیاز هر جامعه و از مهمترین عوامل برای دوام زندگی اجتماعی است که دیدگاه‌های متعدد و متنوعی درباره مفهوم آن بیان شده است. مورس^۲ امنیت را آزادی نسبی از تهدیدهای ویرانگر می‌داند. مطابق نظر بلنی^۳,

^۲ . Morz

^۳ . Bellany

امنیت آزادی نسبی از جنگ است. بوزان^۴ امنیت را آزادی از تهدید و توان دولتها و جوامع برای حفظ هویت مستقل خود معرفی کرده است. از نظر بوزان و گریزولد^۵ مفهوم جدید امنیت می تواند به چهار زیرگروه تقسیم شود: امنیت افراد، امنیت ملی، امنیت بین المللی و امنیت جهانی. بنابراین، تعریف امنیت به زمینه ها، ارزشهای اساسی و دیدگاه های اشخاص بستگی دارد (Udovic, 2006: P.5) برخی^۶ نیز معتقدند: امنیت هم به واقعیت هم به ادراک بستگی دارد. آنها امنیت را حالتی ذهنی می دانند که قویاً به دیگران و نه تنها خود فرد مرتبط است (Ibid, P.10).

این درحالی است که گستره امنیت از منظر رهبر معظم انقلاب نیز وسیع و همه جانبه مراد است؛ چنان که آیت الله خامنه ای معتقدند: هیچکدام از حیطه های زندگی بشر در عرصه های فردی و اجتماعی و سطوح ملی و بین المللی نباید دچار ناامنی باشد. اعم از امنیت ملی، اجتماعی، اقتصادی و سرمایه گذاری، امنیت سیاسی و نظامی و انتظامی، فرهنگی و عقیدتی، امنیت مدنی و قضایی و شهروندی، و امنیت روانی و اخلاقی و حیثیتی را شامل می شود (ر.ک: بیانات رهبری؛ ۱۳۸۰/۲/۲۸؛ ۱۳۷۸/۶/۱۰؛ ۱۴۰۲/۶/۲۰؛ ۱۳۸۲/۵/۱۵؛ ۱۳۸۲/۴/۷ و ...).

بنابراین، امنیت در بیانات رهبر معظم انقلاب، مفهومی فراگیر و گسترده در ابعاد مختلف و متنوع مذکور است که بنظر می رسد همه این ابعاد در پنج حوزه کلی امنیت در عرصه ها و سطوح مختلف قابل ادغام است که عبارتند از؛ ۱- امنیت اقتصادی؛ ۲- امنیت سیاسی؛ ۳- امنیت فرهنگی؛ ۴- امنیت نظامی-دفاعی؛ ۵- امنیت زیست-محیطی، در عرصه های فردی و اجتماعی و در سطوح ملی و بین المللی.

چهار. امنیت اقتصادی

با توجه به رویکردهای مختلف به امنیت و نظام اقتصادی، دیدگاه های متعدد و متنوعی درباره امنیت اقتصادی بیان شده است. از دیدگاه رابرت ماندل «امنیت اقتصادی» عبارت است از: «میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، و هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین المللی» (ماندل، ۱۳۷۷: ۱۰۷). کانرت (۲۰۱۸) «امنیت اقتصادی» را وضعیتی می داند که در آن واحدهای تولیدی بتوانند بدون نگرانی از خطرهای محیطی، برنامه ریزی درازمدت داشته باشند (زارعشاهی، ۱۳۷۹: ۲۲۵).

اما بوزان گفته است: سرمایه داری رقابتی بر پایه مقدار قابل توجهی از ناامنی دائمی همه واحدهای داخل آن افراد، شرکتهای و دولت ها بنا شده است و در نتیجه امنیت اقتصادی در درون سرمایه خود یک تناقض است (قاضی زاده، ۱۳۹۹: ص ۱۷۵). همچنین عده ای با نگرشی گسترده تر، «امنیت اقتصادی» را آزادی از هر نوع ترس، شک و ابهام در بلا اجرا ماندن تعهدات و مطالبات و در عین حال حصول اطمینان از برخورداری از ثمره فعالیت هایی که در زمینه تولید ثروت، توزیع و مصرف

^۴ . Buzan

^۵ . Grizold

^۶ . Svetlicic and Rojec

آن صورت می‌گیرد، دانسته‌اند (برومند، ۱۳۸۷: ۲۶). درحالی‌که برخی صاحب‌نظران «جلوگیری از بحران اقتصادی و ضربه اقتصادی به یک گروه یا ملت و تأمین حقوق اقتصادی افراد را به عنوان تعریف امنیت اقتصادی ذکر کرده‌اند» (اسماعیلی و هاشمی، ۱۴۰۱: ۱۱۰).

عده‌ای نیز «امنیت اقتصادی را وجود مستمر شرایط لازم برای ایجاد بهبودی مداوم در شرایط کار و تولید، وجود استانداردهای بالای زندگی برای شهروندان شامل فرصت‌های شغلی پویا و خلاق، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و رشد اقتصادی پایدار با منافع ملی اقتصادی بیان کرده‌اند. (جهان بزرگی، ۱۳۸۸: ۹۹). از جامع‌ترین تعاریف امنیت اقتصادی، تعریف سازمان اطلاعات و امنیت کانادا است:

«امنیت اقتصادی، حفظ و نگهداری شرایط لازم برای ترغیب بهبودهای پایدار و بلندمدت و نسبی، در بهره‌وری نیروی کار و عامل سرمایه؛ و بنابراین، پیشبرد استانداردهای بالا و فزاینده برای شهروندان کشور می‌باشد، که شامل حمایت از محیط کسب‌وکار منصفانه، امن، و پویایی - که موجب نوآوری و سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، و رشد اقتصادی پایدار شود- است. (Canadian Security Intelligence Service, 2004: 6)

• امنیت اقتصادی از دیدگاه آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای

رهبر معظم انقلاب در بیانات متعددی مبتنی بر معارف قرآن، به اصول و مؤلفه‌های محوری مفهوم امنیت اقتصادی نظیر؛ لزوم امنیت سرمایه‌گذاری (بیانات رهبری، ۱۳۷۸/۶/۱۰)، امنیت اشتغال و درآمد قانونی (همان)، ثبات قوانین اقتصادی (بیانات رهبری، ۱۳۹۶/۱/۱)، توجه به مقررات و مبارزه با فساد (بیانات رهبری: ۱۳۸۰/۲/۱۰)، توجه داده‌اند و معتقدند: امنیت اقتصادی یعنی این‌که انسان‌ها و آحاد مردم این کشور، از هر قشری، بخواهند کار اقتصادی بکنند - چه کار صنعتی، چه کار کشاورزی، چه سرمایه‌گذاری، چه تجارت - بدانند که کسی مزاحم آنها نخواهد شد؛ ... هر نوع سرمایه‌گذاری‌ای که قانون آن را اجازه دهد، بایستی امنیت داشته باشد. (بیانات: ۱۳۷۸/۶/۱۰)

بنابراین، امنیت اقتصادی به شرایطی اشاره دارد که در آن ثبات اقتصادی، کاهش مخاطرات مالی و تضمین رفاه پایدار برای جامعه و نظام اقتصادی فراهم می‌شود؛ به گونه‌ای که آحاد مردم کشور، از هر قشری، فعالیت اقتصادی قانونی و مشروع خود را در شرایط امن و بدون نگرانی انجام دهند. این مفهوم در پژوهش حاضر با محوریت نقش حکمرانی مطلوب تحلیل می‌شود.

۲-۱. چارچوب نظری

چارچوب نظری این مقاله بر پایه ترکیبی از مفاهیم کلیدی قرآن‌محور در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و نظریه‌های مرتبط با سیاست‌گذاری عمومی و حکمرانی با رویکرد اسلامی استوار خواهد بود. البته با توجه به گستره وسیع سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری در عرصه‌های مختلف قضائی و امنیتی و اقتصادی و فرهنگی و...، در این مقاله به بررسی چگونگی الگوی

اتخاذ این سیاستها در عرصه امنیتی-اقتصادی اکتفا می‌شود و این الگو در دیگر سیاستهای کلی اندیشه رهبری، قابل تطبیق است. بر این اساس، این چارچوب چند لایه اصلی دارد:

الف. مبانی قرآنی انطباق:

قرآن به عنوان منبع و منشور اساسی موازین اسلام: نقش محوری قرآن به عنوان منبع اصلی استنباط احکام و جامع ترین کتاب وحیانی مهیمن بر تمام کتاب‌های آسمانی و تنها مرجع نجات‌بخش (ر.ک: آل عمران: ۷؛ مائده: ۴۸؛ انعام: ۱۹) و از طرفی، ضرورت استناد همه‌جانبه به قرآن در تشخیص موازین اسلامی، باید در پژوهش مورد توجه باشد.

ولایت فقیه و وظیفه انطباق: تبیین جایگاه رهبری (ولایت فقیه) به عنوان عهده‌دار اصلی هدایت کشور در چارچوب حفظ اسلام و اجرای احکام و به عنوان، مسئول نظارت عالیه بر انطباق سیاست‌ها با موازین اسلامی با استناد به نظریه ولایت فقیه نیز لحاظ خواهد شد.

احکام ثابت و متغیر: توجه به تمایز بین احکام ثابت و تغییرناپذیر اسلام (اصول، احکام قطعی) و حوزه‌های متغیر در فقه حکومتی که نیاز به اجتهاد و تشخیص مصلحت بر اساس اصول کلی اسلامی و اقتضائات زمان دارد (ر.ک: نساء: ۵۹، شورا: ۳۸).

ب. مکانیزم‌ها و فرآیندهای انطباق (سطح سیاست‌گذاری و اجرا):

استنباط اجتهادی پویا: ضرورت اجتهاد جواهری (اصولی، عمیق) و پویا (متناسب با زمان و مکان) برای استخراج احکام و موازین از قرآن و سنت برای مسائل نوپدید. نقش مراجع تقلید و نهادهای فقهی (مانند مجمع تشخیص مصلحت نظام و شورای نگهبان) در این فرآیند.

کارشناسی و توجه به تلفیق تخصص و تعهد: تأکید قرآنی بر تخصص در کنار تعهد به عنوان مکانیسمی برای تشخیص بهترین راه‌حل‌های عملی در چارچوب موازین اسلامی می‌بایست لحاظ شود. چراکه ترکیب "تخصص" برای کارشناسی با "تعهد" به عنوان ضمانت اسلامی در فرآیند تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری که ضامن کارآمدی و مشروعیت آن تصمیمات و سیاست‌هاست.

نظارت مستمر: اهمیت نظارت مستمر بر اجرای سیاست‌ها برای اطمینان از انطباق عملی و اصلاح انحرافات و توجه به نقش رهبری در جهت دهی کلی نظام و نیز ترسیم نقش نهادهای نظارتی (دیوان محاسبات، سازمان بازرسی، قوه قضائیه، خود مردم) در این فرآیند (بر مبنای قرآنی امر به معروف و نهی از منکر در سطح حکومت؛ ر.ک. آل عمران: ۱۱۰).

تبیین و اقناع: ضرورت تبیین فلسفه و مستندات قرآنی-اسلامی سیاست‌ها برای جلب حداکثری مشارکت و پذیرش عمومی (با استناد به اهمیت تبیین و تبلیغ در قرآن؛ ر.ک. نحل: ۴۴؛ مائده: ۶۷).

ج. اصول راهبردی در معیارهای محتوایی انطباق:

بر اساس مبانی قرآنی و فرایند انطباق، می‌بایست ابتدا اصول راهبردی برداشت و استنباط گردد تا مبتنی بر آنها به تحلیل سیاستهای کلی و ارزیابی چگونگی اتخاذ آن پرداخته شود. چنان‌که به عنوان نمونه اصول راهبردی کلیدی زیر به‌عنوان معیارهای محتوایی ارزیابی و تحلیل سیاست‌های کلی قابل استخراج است:

عدالت محوری؛ محوریت عدالت به عنوان هدف غایی و معیار نهایی انطباق (حدید: ۲۵، نحل: ۹۰). سیاست‌ها باید به کاهش فاصله طبقاتی، رفع تبعیض و تأمین حقوق عامه منجر شوند. **استکبارستیزی و استقلال؛** سیاست‌ها باید در راستای حفظ استقلال کشور، مقابله با سلطه‌گری بیگانگان (استکبار) و تقویت عزت ملی-اسلامی باشد (با استناد به آیات متعدد مانند نساء: ۱۴۱، انفال: ۶۰). **پیشرفت و تعالی همه‌جانبه؛** سیاست‌ها باید در جهت پیشرفت علمی، اقتصادی، فرهنگی و اخلاقی جامعه در چارچوب ارزش‌های اسلامی باشد (با تأکید بر آیات تشویق به علم، کار و تولید، عقلانیت و اخلاق). **مردم‌داری و خدمت‌گزاری؛** سیاست‌ها باید مبتنی بر خدمت به مردم، رفع مشکلات آنان و جلب رضایت الهی از طریق رضایت مردم (در چارچوب شرع) باشد (با توجه به مفهوم "خدمت" در کلام رهبری و آیات مربوط به نیکی به مردم).

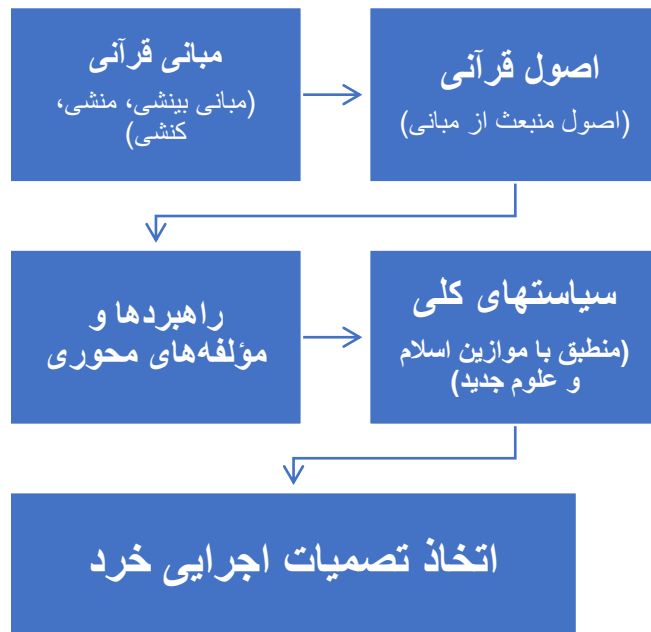
د. مصادیق و قلمرو پژوهش: سیاست‌های کلی امنیتی-اقتصادی

در این پژوهش، الگوی انطباق نظری فوق، بر روی سیاست‌های کلی ابلاغی مقام رهبری در حوزه‌های امنیت ملی، اقتصاد و دفاع -که به‌عنوان تجلی عینی اندیشه قرآنی ایشان در این عرصه‌ها محسوب می‌شوند- متمرکز خواهد شد. طبیعی است که فرآیند دستیابی و اجرای این سیاست‌ها با چالش‌های نظری و عملی مواجه است، لیکن بررسی این چالش‌ها، به‌دلیل محدودیت‌های ذاتی یک مقاله، خارج از حیطه این پژوهش تعریف شده و موضوعی برای مطالعات آتی است.

۲. یافته‌ها

۲-۱. فرایند الگوی انبعاث قرآنی در بیان اجمالی انطباق سیاست‌های کلی بر موازین اسلامی:

پیش از ورود تفصیلی به بحث و بررسی الگوی انطباق تصمیمات و سیاست‌های کلی امنیتی-اقتصادی رهبر معظم انقلاب با موازین اسلامی در نمونه‌های عینی آن، مقدمتاً این گفتار نمای کلی این فرایند را در قالب نموداری مبتنی بر چارچوب نظری به‌عنوان نقشه راه ترسیم می‌نماید؛ تا در ادامه مبتنی بر آن به بررسی و تبیین نمونه‌های تفصیلی آن در سیاست‌های کلی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته و به برداشت الگو متناسب آن در عرصه‌های حکمرانی امنیتی و اقتصادی بیانجامد.

منبع: یافته‌های پژوهش

۲-۲. بررسی نمونه‌های عینی الگوی اتخاذ سیاست‌های امنیتی-اقتصادی رهبر معظم انقلاب:

طبق اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در رأس وظایف و اختیارات رهبری؛ ۱- تعیین سیاستهای کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ ۲- نظارت بر حسن اجرای سیاستهای کلی نظام، قرار دارد. (ر.ک: قانون اساسی- اصل ۱۱۰). بر مبانی این اصول قانون اسلامی، رهبر معظم انقلاب در طول رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران متناسب با اقتضائات و مناسبات مختلف به ارائه سیاستهای کلی در حوزه‌های مختلفی نظیر سیاستهای کلی امنیت ملی (ابلاغی: ۱۳۸۶/۲/۱۷)، سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی (ابلاغی: ۱۳۹۲/۱۱/۲۹)، سیاستهای کلی امنیت اقتصادی (ابلاغی: ۱۳۷۹/۱۱/۳)، سیاستهای کلی قضایی (ابلاغی: ۱۳۸۱/۷/۲۸)، سیاستهای کلی برنامه‌های توسعه (ابلاغی: ۱۳۷۲/۸/۱۸؛ ۱۳۷۸/۳/۱؛ ۱۳۸۲/۹/۱۱) پرداخته‌اند.

بنابراین در ادامه به تحلیل چند نمونه شاخص از سیاستهای کلی و تصمیمات رهبر معظم انقلاب در عرصه‌های مختلف امنیتی و اقتصادی به عنوان نمونه‌های عینی سیاستهای کلی نظام در اندیشه رهبر معظم انقلاب پرداخته می‌شود تا فرایند اتخاذ این سیاستهای در اندیشه قرآنی رهبری روشن شود و در قالب الگوی کاربردی جامع قرآنی ارائه گردد.

• محور اول: سیاستهای کلی امنیت اقتصادی

برخی سیاستها به صورت رسمی به قوای سه گانه و مسئولان اجرایی ابلاغ شده است و برخی نیز در بیانات پراکنده رهبری استنباط می‌شود که ریشه در بیانات معظم له دارد. بخشی از این سیاستهای کلی به صورت ابلاغی بوده و

برخی در بیانات پراکنده معظم له بیان شده است. در ادامه هر کدام این سیاستهای کلی را واکاوی و تحلیل می کنیم تا الگوی اتخاذ آن در اندیشه رهبر معظم انقلاب روشن شود.

الف- سیاستهای کلی ابلاغی تأمین امنیت اقتصادی

رهبر معظم انقلاب مبتنی بر مؤلفه‌های محوری امنیت اقتصادی و بر پایه بینش منبعث از آموزه‌های قرآنی در ابلاغ راهبردها و سیاست‌های کلی امنیت اقتصادی نکاتی خطاب به سران قوا متذکر شده‌اند. در جدول زیر ابتدا متن این سیاستها و نمای کلی آن بیان می‌شود تا در ادامه با تحلیل مضمون سیاستهای کلی امنیت اقتصادی در اندیشه رهبری، انطباق آن بر اصول و مبانی قرآن کریم، بررسی و روشن شود:

جدول (۱): تحلیل مضمون سیاستهای کلی امنیت اقتصادی در اندیشه رهبری

ردیف	متن سیاستهای ابلاغی رهبری	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر (مؤلفه‌های محوری)	اصول قرآنی	مبانی و مستندات قرآنی
۱	حمایت از ایجاد ارزش افزوده و سرمایه گذاری؛ کارآفرینی از راههای قانونی و مشروع.	حمایت از سرمایه‌گذاری قانونی و مشروع حمایت از ارزش افزوده قانونی و مشروع حمایت از کارآفرینی‌های قانونی و مشروع	حمایت از سرمایه‌گذاری و ارزش افزوده و کارآفرینی قانونی و مشروع	امنیت سرمایه‌گذاری و امنیت اشتغال قانونی (مشروع)	اصل تولید ثروت و اشتغال	ملک: ۱۵ جمعه: ۱۰
۲	هدف از امنیت سرمایه گذاری، ایجاد رفاه عمومی و رونق اقتصادی زمینه‌سازی برای عدالت اقتصادی و از بین بردن فقر در کشور است. وضع قوانین و مقررات مربوط به مالیات و دیگر اموری که به آن هدف کمک می‌کند، وظیفه الزامی دولت و مجلس است.	وضع مقررات برای ایجاد رفاه عمومی جامعه وضع مقررات برای رونق اقتصادی وضع مقررات در راستای عدالت اقتصادی؛	وضع مقررات برای رفاه عمومی و رونق و عدالت اقتصادی	مقررات تأمین رفاه و رشد و عدالت اقتصادی	اصل رفاه نسبی عمومی اصل پابندی به مقررات اقتصادی اصل عدالت اقتصادی	طه: ۸۱ بقره: ۱۷۲ مائده: ۱ اعراف: ۹۶ نساء: ۱۳۵ رحمن: ۹

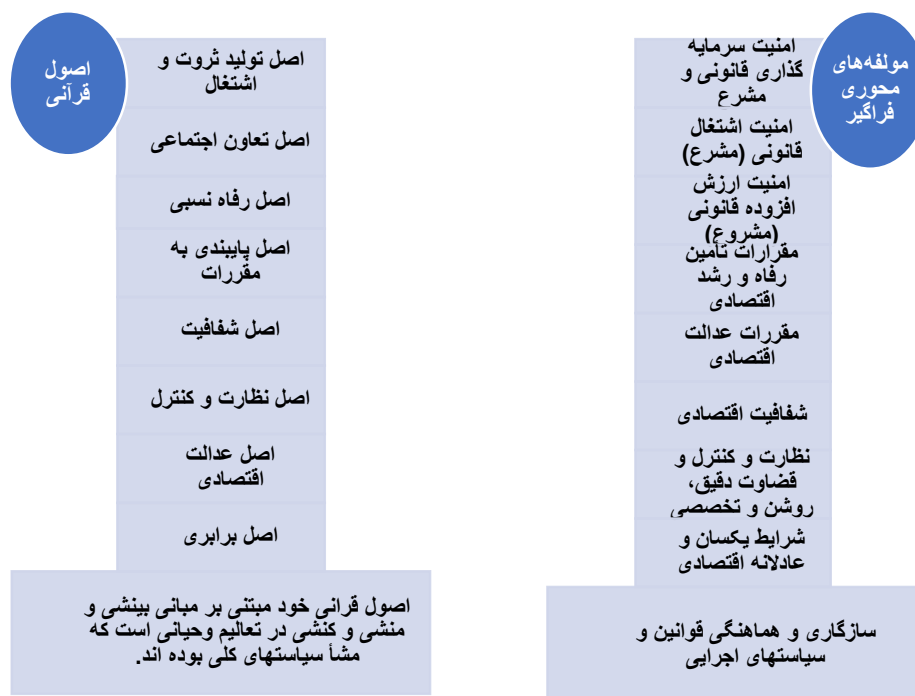
۳	قوانین و سیاست های اجرایی و مقررات باید دارای سازگاری و ثبات و شفافیت و هماهنگی باشند.	سازگاری و هماهنگی قوانین با سیاستهای اجرایی	سازگاری، ثبات، شفافیت، هماهنگی قوانین و سیاستهای اجرایی	شفافیت اقتصادی	اصل ثبات قوانین	یونس: ۱۳۴ انعام: ۱۱۵
		ثبات قوانین و سیاستهای اجرایی		سازگاری و هماهنگی قوانین و سیاستهای اجرایی	اصل شفافیت	بقره: ۲۸۲ مائده: ۸
		شفافیت قوانین و سیاستهای اجرایی			اصل وحدت و هماهنگی	آل عمران: ۱۰۳ مائده: ۲
۴	نظارت و رسیدگی و قضاوت در مورد جرایم و مسائل اقتصادی باید دقیق و روشن و تخصصی باشد.	در مسائل اقتصادی نظارت دقیق و روشن و تخصصی باشد	نظارت و رسیدگی دقیق، روشن و تخصصی در امور اقتصادی	نظارت و رسیدگی و قضاوت صحیح در مسائل اقتصادی	اصل نظارت و کنترل صحیح	آل عمران: ۱۰۴ انفطار: ۱۰-۱۲
		در مسائل اقتصادی رسیدگی دقیق و روشن و تخصصی باشد				
		درباره جرایم اقتصادی قضاوت دقیق و روشن و تخصصی باشد				
۵	شرایط فعالیت اقتصادی (دسترسی به اطلاعات، مشارکت آزادانه اشخاص در فعالیت های اقتصادی و برخورداری از مجازات قانونی) برای بخش های دولتی، تعاونی و خصوصی،	شرایط فعالیت اقتصادی در مواقع عادی یکسان و عادلانه باشد	ایجاد شرایط یکسان و عادلانه برای فعالیت اقتصادی	شرایط عادلانه و یکسان اقتصادی	اصل عدالت	رحمن: ۹ نحل: ۹۰
		دسترسی به اطلاعات، مشارکت آزادانه اشخاص در فعالیتهای اقتصادی در مواقع عادی یکسان و عادلانه باشد				
					اصل برابری	حجرات: ۱۳

ذاریات: ۱۹ مآئده: ۲	اصل تعاون اجتماعی		یکسان برای متخلفان اقتصادی	برخورداری از مجازات قانونی برای فعالین متخلف اقتصادی در شرایط عادی یکسان و عادلانه باشد	در شرایط عادی باید یکسان و عادلانه باشد.	
				شرایط برای بخشهای دولتی و تعاونی خصوصی در شرایط عادی یکسان و عادلانه باشد		

منبع: یافته‌های پژوهش

بنابراین، با تحلیل مضمون سیاستهای کلی ابلاغی امنیت اقتصادی و درحقیقت مهندسی معکوس این سیاستها تا دستیابی به مضامین فراگیر و اصول و مبانی آن، به وضوح مبنای قرآنی و فرایند انبعاث این سیاستها از دل اندیشه قرآنی رهبر معظم انقلاب و نیز تأثیرگذاری اجتهاد پویای قرآنی در اتخاذ سیاستهای کلی و اتخاذ تصمیمات رهبری به نیکی روشن می‌شود. همچنین انطباق این مولفه‌های محوری از سیاستهای کلی امنیت اقتصادی با اصول قرآنی در جدول بالا و نمودار مستخرج زیر واضح و روشن است.

نمودار (۲): انطباق اصول قرآنی بر مولفه‌های پایه امنیت اقتصادی متخذ از سیاستهای کلی رهبری

منبع: یافته‌های پژوهش

بررسی کوتاه مبانی قرآنی

رهبر معظم انقلاب در این سیاست‌های کلی، با تکیه بر اصول عدالت (حدید/۲۵؛ نساء/۵۸)، شفافیت (بقره/۲۸۲؛ مائده/۸) و رفاه عمومی (طه/۸۱؛ بقره/۱۷۲)، اصل تولید ثروت و کار (ملک/۱۵؛ جمعه/۱۰)، پایبندی به مقررات اقتصادی (مائده/۱؛ اعراف/۹۶)، و مانند آن درواقع راهی الهی برای ساختن جامعه‌ای پایدار و عاری از فقر و تبعیض (ذاریات/۱۹؛ معارج/۲۴-۲۵؛ حجرات/۱۳) را ترسیم نموده‌اند. چنانکه طبق تعالیم و حیانی، فعالیت‌های اقتصادی مبتنی بر ارزش‌افزوده و حلال، نه تنها ثروت را افزایش می‌دهد، بلکه برکت الهی را جذب می‌کند. قرآن کریم نیز با تاکید بر عدالت اقتصادی و مبارزه با فقر، از اهداف اقتصاد اسلامی را جلوگیری از انحصار ثروت می‌داند: «كَيْ لَا يَكُونَ دُولُهُ بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ» (حشر/۷). به‌این‌جهت، وضع قوانین عادلانه (مانند مالیات‌های منصفانه) و برابری فرصت‌های اقتصادی و حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری مشروع و نظارت و رسیدگی و مانند آن وظایف حکومت و تدابیری در تأمین امنیت اقتصادی است. اساساً طبق مبانی و حیانی هدف غایی اقتصاد اسلامی دستیابی به رفاه نسبی عمومی است که در بستر امنیت اقتصادی و عدالت و رشد اقتصادی محقق می‌شود. چنان‌که امام صادق علیه السلام فرمودند: «ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ يَحْتَاجُ النَّاسُ طَرَأً إِلَيْهَا الْأَمْنُ وَالْعَدْلُ وَالْخَصْبُ؛ سه چیز است که همه مردم به آنها نیاز دارند: امنیت و عدالت و رفاه» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۵؛ ۲۳۴؛ ابن‌شعبه‌حرانی، ۱۴۰۴: ۳۲۰). این سه اصل درنظام اقتصادی اسلام، افزون بر تأمین سطح معیشت مطلوب مردم زمینه‌های لازم برای رشد و تعالی انسان‌ها را در راستای رسیدن به کمال فراهم می‌سازند؛ بلکه دلیل حرمت و احترام مال در تعالیم و حیانی، آن است که خداوند مال را وسیله قوام زندگی مادی و معنوی انسان و سبب رسیدن به کمال می‌داند (ر.ک: نساء: ۲۹۵؛ کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۷۱ و ۲۸۷/۶). به‌این‌جهت، بر اساس مبانی قرآنی امنیت اقتصادی، می‌بایست فضایی ایجاد شود که در آن سرمایه و سرمایه‌گذار، صنعت و صنعت‌گر، کار و کارگر و همه قشرها در برابر انواع فشارهایی که خارج از کنترل است، حفاظت شوند و در جهت کار و تلاشی که برای شکوفایی اقتصاد انجام می‌دهند، احساس اطمینان و آرامش داشته باشند.

همچنین باید توجه داشت که این مبانی قرآنی خود در سه حوزه کلی مبانی بینشی یا شناختی، مبانی منشی یا انگیزشی و نیز مبانی در عرصه فرهنگ‌های رفتاری طبقه‌بندی و ارزیابی می‌شود.

ب. دیگر سیاست‌های کلی زیربنایی امنیت اقتصادی در اشارات پراکنده قرآنی رهبری

افزون بر سیاست‌های کلی ابلاغی، سیاست‌های زیربنایی مؤثر دیگری در تأمین امنیت اقتصادی مورد توجه رهبر معظم انقلاب بوده‌اند که در اشارات قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای به صورت پراکنده در مناسبات مختلف بیان داشته‌اند. به این جهت ابتدا این سیاست‌های راهبردی در جدول زیر ترسیم و در ادامه به بررسی مبانی قرآنی و نهایتاً به تحلیل مجموعی سیاست‌ها کلی پرداخته می‌شود:

ردیف	سیاست‌های زیربنایی کلان در اندیشه رهبری	مستند اشارات در بیانات
1	تقویت تولید ملی	1400/11/10؛ 1400/12/29
2	سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین	1393/7/17؛ 1391/5/8؛ 1401/1/1؛ 1393/11/29
3	آموزش‌های مهارتی متناسب با نیاز بازار کار به‌ویژه آموزش مدیریت مالی شهروندان	1389/6/16؛ 1391/7/25؛ 1391/2/10
4	ایجاد مشوق‌های اقتصادی برای افزایش سرمایه‌گذاری	1395/6/3؛ 1399/1/3؛ 1394/2/10؛ 1398/2/24
5	سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر	1388/12/18؛ 1400/11/15
6	توسعه کشاورزی پایدار	1393/11/29؛ 84-1382/2/14
7	مدیریت منابع در جهت توسعه پایدار و امنیت و عدالت بین نسلی	1402/4/22؛ 1394/6/25؛ 1403/7/11

منبع: یافته‌های پژوهش

بررسی کوتاه مبانی قرآنی

در توضیح باید توجه داشت که سیاست‌های کلان اقتصادی رهبر انقلاب بر پایه اصول اقتصاد قرآنی چون عدالت، تعادل، و مسئولیت‌پذیری، راهبردهای عملی و زیربنایی متعددی برای تحقق امنیت اقتصادی بیان داشته است که عبارتند از:

- تقویت تولید ملی و توسعه کشاورزی پایدار

از سیاست‌های کلان زیربنایی رهبری که ریشه در تعالیم قرآن دارد، سفارش مکرر به تولید ملی و توسعه کشاورزی پایدار است. قرآن کریم با اشاره به بهره‌برداری از نعمتهای الهی می‌فرماید: «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ» (ملک: ۱۵) امثال این آیه انسان‌ها را به به‌کارگیری منابع طبیعی و تلاش برای توسعه اقتصادی دعوت می‌کند، به‌گونه‌ای که تولید داخلی و خودکفایی تقویت شود. همچنین تعالیم اسلام با تشویق به کشاورزی و کار تولیدی^۷ و ایجاد انگیزه برای احیا و آبادانی زمین،^۸ امنیت غذایی و پایداری منابع طبیعی را تضمین می‌کند. در شرایط کنونی فشار و تحریم اقتصادی، الگو قرار دادن سیره اهل بیت (علیهم السلام) در این حوزه، عاملی مؤثر در ایجاد خودکفایی و تأمین امنیت اقتصادی است.

^۷. کشاورزی و کار تولیدی، شغل پیامبران الهی و جانشینان ایشان بوده است و همواره به آن تشویق می‌کردند و نیز کشاورزان را به عمال و کارمندانشان سفارش می‌نمود (ر.ک: مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۴۸، ص ۱۱۵).

^۸. به عنوان نمونه پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ» (ر.ک: همان، ج ۱۳، ص ۲۵۵).

- سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین

سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین نیز به‌عنوان ابزاری برای پیشرفت و امنیت اقتصادی، در احادیث اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. امام علی (ع) با بیان «الْعِلْمُ سُلْطَانٌ»، (ابن ابی‌الحدید، ۱۴۰۴، ۲۰: ۳۱۹) بر نقش دانش و فناوری به عنوان پایه قدرت اقتصادی تأکید می‌کند. اسلام، استفاده از نوآوری‌ها را برای افزایش بهره‌وری و رقابت‌پذیری اقتصاد ضروری می‌داند.

- تربیت اقتصادی جامعه با آموزش مهارت‌های شغلی و مدیریت مالی

آموزش مهارت‌های شغلی و مدیریت مالی نیز نقش بنیادی ویژه‌ای دارد. قرآن کریم با ارزشگذاری دانایی (زمر: ۹) و تشویق به آموزش و مدیریت صحیح منابع مالی به این راهبرد توجه داده است. افزون بر این، با مدیریت منابع و پرهیز از اسراف (اعراف: ۳۱) به عنوان یک اصل قرآنی، به شهروندان می‌آموزد که مصرف‌گرایی افراطی مانع عدالت اقتصادی و تعادل اجتماعی است.

- سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر

همچنین، سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر نیز انسان‌ها را به استفاده مسئولانه از منابع و جایگزینی انرژی‌های پاک دعوت می‌کند تا تعادل اکولوژیک حفظ شود و عدالت بین‌نسلی به عنوان قلب مدیریت منابع مراعات گردد. چنان‌که فرمودند: «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۱۷: ۷۶). این سخن به معنای تعهد به بهره‌برداری عادلانه از منابع می‌تواند باشد؛ به‌گونه‌ای که نیازهای نسل حاضر بدون تضییع حقوق آیندگان تأمین شود (ر.ک: مطهری، ۱۳۷۲، ۱۶: ۵۸۷).

ج. بررسی الگوی مکانیزم انبعاث قرآنی در سیاست‌های کلی رهبری

پس از تحلیل سیاست‌های کلان تأمین امنیت اقتصادی در دو حوزه سیاست‌های کلی ابلاغی و سیاست‌های کلی زیربنایی در اندیشه رهبر معظم انقلاب، در یک جمع‌بندی منظومه‌ای، نمودار فرایند اتخاذ این سیاست‌ها از مبانی و اصول قرآنی در نمودار زیر ترسیم می‌شود:

نمودار (۳): ترسیم الگوی انطباق سیاست‌های کلی امنیت اقتصادی با موازین قرآنی:

مبانی و اصول قرآنی «امنیت اقتصادی» در سیاستهای کلی رهبری

مبانی قرآنی منشی و فرهنگی مانند:

فرهنگ صحیح مصرف و رونق تولید و توزیع متناسب، خودکفائی و اتکاء به نفس، قناعت و رضایت بقدر کفاف، فرهنگ تلاش و عدم تنبلی، صرفجویی، شکر و دینداری و...

اصول قرآنی مانند:

اصل عدالت اقتصادی، تولید ثروت و اشتغال، تعاون اجتماعی، اعتدال و هماهنگی، پایبندی به مقررات اقتصادی، رفاه نسبی عمومی، شفافیت، ثبات قوانین، نظارت، برابری و...

مبانی قرآنی بینشی و شناختی مانند:

باور به رازقی مدبر و حکیم در عالم، باور به مالکیت حقیقی الهی و اعتباری انسان، باور به مقدر بودن روزی، باور به مفهوم برکت و امحاق، اصلاح باور به ماهیت فقر و ثروت و...

راهبردها و مؤلفه‌های اساسی امنیت اقتصادی در اندیشه قرآنی رهبری

سازگاری و هماهنگی قوانین و سیاستهای اجرایی	نظارت و کنترل و قضاوت دقیق، روشن و تخصصی	شرایط یکسان و عادلانه اقتصادی	شفافیت اقتصادی	عدالت اقتصادی	مقررات تأمین رفاه و رشد اقتصادی	ثبات اقتصادی	امنیت اشتغالی قانونی (مشروع)	امنیت سرمایه‌گذاری
--	--	-------------------------------	----------------	---------------	---------------------------------	--------------	------------------------------	--------------------

سیاست‌های کلی امنیت اقتصادی در اندیشه رهبری

ب. سیاستهای کلان زیربنایی. نظیر: ۱- تقویت تولید ملی و توسعه کشاورزی پایدار، ۲- سرمایه‌گذاری در فناوری های نوین، ۳- تربیت اقتصادی جامعه با آموزش مهارت‌های شغلی و مدیریت مالی، ۴- سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر و...

الف. سیاستهای کلی ابلاغی. نظیر: ۱- حمایت از ایجاد ارزش افزوده و سرمایه‌گذاری و کارآفرینی های قانونی و مشروع، ۲- وضع مقررات برای ایجاد رفاه عمومی و رونق و عدالت اقتصادی، ۳- سازگاری و ثبات و شفافیت و هماهنگی قوانین و سیاستهای اجرایی، ۴- نظارت دقیق و روشن و تخصصی، ۵- شرایط یکسان و عادلانه برای فعالیت اقتصادی.

منبع: یافته‌های پژوهش

بنابراین طبق این نمودار، اصولی قرآنی امنیت اقتصادی مانند اصل عدالت اقتصادی، تولید ثروت و اشتغال، تعاون اجتماعی، اعتدال و هماهنگی، پایبندی به مقررات اقتصادی، رفاه نسبی عمومی، شفافیت، ثبات قوانین، نظارت و برابری که ریشه در مبانی بینشی قرآن کریم نظیر باور به رازقی مدبر و حکیم در عالم، باور به مالکیت حقیقی الهی و اصلاح باور به ماهیت فقر و ثروت و نیز مبانی منشی و کنشی نظیر فرهنگ صحیح مصرف و رونق تولید و توزیع متناسب، خودکفائی و اتکاء به نفس، قناعت و رضایت بقدر کفاف، فرهنگ تلاش و کار و صرف‌جویی و... دارد؛

که خود منشأ تحقق راهبردها و مؤلفه‌های امنیت اقتصادی و در نتیجه پایه سیاستهای کلی ابلاغی و نیز غیر ابلاغی امنیت اقتصادی در اندیشه و سیره حکمرانی آیت‌الله خامنه‌ای بوده است.

• محور دوم: بررسی نمونه الگوی انبعاث قرآنی در سیاستهای کلی پیرامون امنیتی - دفاعی

بخش دیگر از سیاستهای کلی امنیتی در بیان رهبر معظم انقلاب، مربوط به حکمرانی امنیتی-دفاعی پیرامون حوزه امنیت اقتصاد و دفاع کشور است. آیت‌الله خامنه‌ای، مبتنی بر مبانی و اصول قرآنی راهبردهای مؤثر متعددی را در ابعاد متنوع این عرصه حکمرانی بیان نموده‌اند. با بررسی مجموع بیانات و دیدگاه‌های مختلف رهبری، این راهبردها در ۱۳ عرصه جهادی و دفاعی استقراء می‌شود که در ادامه پژوهش به عنوان نمونه شاخص دیگری از الگوی انبعاث قرآنی در اندیشه رهبر معظم انقلاب، به تحلیل آنها و واکاوی چگونگی اتخاذ این سیاستها و تدابیر کلی از مبانی و اصول قرآنی پرداخته می‌شود.

باید توجه داشت که انواع متنوع جهاد به عنوان راهبردهای قرآنی امنیتی-دفاعی در بیانات رهبر معظم انقلاب، به فراخور تحرکات دشمن در حوزه‌های متنوع، همچون عرصه نظامی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و ترکیبی و غیره، مطرح شده اند. همچنان که با مراجعه به اطلاقات و عمومات آیاتی همچون «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال/۶۰) و نیز سیره پیامبر اسلام (ص) در مواجهه با دشمنان، و بررسی مجموع بیانات رهبری درباره انواع جهاد و دفاع همه‌جانبه در ابعاد مختلف نظامی و سیاسی و اقتصادی و شناختی و... برداشت می‌شود. ضمن آنکه عقل هم جهاد و تلاش همه‌جانبه و در ابعاد مختلف را در مقابله با دشمنی که اقدام به جنگ در عرصه‌های مختلف نموده، تایید می‌نماید. بنابراین پیش از بررسی تفصیلی این سیاستها و مبانی و اصول آن، با نگرش مجموعی به نمونه شاخص سیاستهای این عرصه و مبانی آن، جدول زیر ترسیم می‌شود. با این فرایند که هر کدام از سیاستهای مختلف این عرصه بررسی و خلاصه و ضمن بررسی مبانی قرآنی مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

اهمیت این مسئله در اندیشه رهبر معظم انقلاب به قدری است که نه تنها در طول رهبری ایشان، بلکه از ابتدای شروع درس خارج فقه آیت‌الله خامنه‌ای در سال ۱۳۶۹ -که با سالگرد شهادت امام صادق علیه السلام مصادف بود- از «کتاب الجهاد» شروع کردند؛ درحالی که معمولاً فقها درس خارج فقه خودشان را از «کتاب الجهاد» شروع نمی‌کنند. چراکه این موضوع کاملاً مرتبط با مسائل سیاسی، اجتماعی و نظامی است و بسیاری از مسائل مستحدثه را نیز شامل می‌شود.

بنابراین، در این گفتار سیاستهای کلی ابلاغی رهبری در عرصه خودکفایی امنیتی و دفاعی (۱۳۹۱/۹/۲۹) و سیاست کلی ابلاغی اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۲/۱۱/۲۹) و نیز سیاستهای غیر ابلاغی نظیر تدابیر مقابله با نبردهای شناختی و ترکیبی و مانند آن در بیانات پراکنده رهبری (ر.ک. بیانات، ۱۳۸۹/۶/۲۵؛ ۱۳۸۷/۲/۱۶؛ ۱۳۹۲/۱۲/۲۰) در جدول زیر ترسیم و ارزیابی می‌شود. البته با توجه به تعدد بسیار این سیاستها و ازطرفی، چون هدف این مقاله بیان مصادیق و سپس کشف نحوه اتخاذ این سیاستها از نمونه‌های عینی آن است و نه تحلیل جزئی همه موارد آن. از این‌رو، در جلد ذیل به بررسی خلاصه تمامی سیاستهای خودکفایی امنیتی و دفاعی و نیز تلخیص موارد شاخص سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی و تدابیر مقابله دفاعی در راستای هدف پژوهش اکتفا می‌شود:

جدول (۴): انطباق سیاستهای کلی امنیتی-دفاعی با مبانی قرآنی

ردیف	سیاستهای کلی خودکفایی امنیتی-دفاعی (تلخیص)	مستندات قرآنی	سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی (تلخیص)	مستندات قرآنی	سیاستهای مواجهه با تهاجم شناختی ترکیبی (تلخیص)	مستندات قرآنی
۱	فرهنگ سازی خودباوری و نوآوری در تمام بخشهای دفاعی و امنیتی	انفال: ۶۰ منافقون: ۸	حداکثرسازی مشارکت و کارآفرینی	بقره: ۱۹۵ ملک: ۲	سیاستها و تدابیر در امیدبخشی به جامعه	نساء: ۸۴ یوسف: ۸۳ و ۸۷
۲	توسعه علوم، فناوری و تحقیقات دفاعی با تأکید بر بومی سازی	یوسف: ۵۶ رحمن: ۳۳ علق: ۱-۵	پیشسازی اقتصاد دانش بنیان	مجادله: ۱۱ زمر: ۲	تدابیر در ایجاد همبستگی ملت	آل عمران: ۹۹-۱۰۱
۳	کسب فناوریهای پیشرفته دفاعی (حال و آینده) با دستیابی به فناوری برتر	هود: ۶۱ بقره: ۱۶۴ حدید: ۲۵ اسراء: ۶۶	رشد بهره وری و رقابت پذیری	نجم: ۳۹ جمعه: ۱۰	تدابیر هماهنگی و همکاری دستگاههای اجرایی	مائده: ۲ آل عمران: ۱۰۳
۴	خودکفایی در سامانه های حیاتی (خدمات دفاعی اولویت دار)	انفال: ۶۰ انفال: ۴۶	توزیع عادلانه ارزش در زنجیره تولید	اعراف: ۸۵ حشر: ۷	تدابیر در مقابله با عنصر تضادآفرینی	روم: ۳۱-۳۲ بقره: ۱۹۱ آل عمران: ۳
۵	محدودیت واردات با شروط سختگیرانه	نساء: ۱۶۴ نساء: ۵۹	مدیریت مصرف و حمایت از تولید داخلی	اعراف: ۳۱ طه: ۱۳۱	تدابیر در حوزه نرم و رسانه و فرهنگی	حجرات: ۶ نحل: ۱۲۵
۶	برون سپاری با رعایت امنیت	مائده: ۲	اصلاح نظام مالی برای ثبات و پشتیبانی تولید	بقره: ۱۸۸ توبه: ۶۰ یوسف: ۴۷-۴۸	تدابیر آمادگی حوزه سخت نبرد ترکیبی	انفال: ۶۰ بقره: ۱۹۴ حشر: ۱۴
۷	جذب و توانمندسازی نخبگان	زمر: ۹ مجادله: ۱۱	صرفه جویی در هزینه های عمومی و کوچک سازی دولت	اسراء: ۲۶-۲۷ انعام: ۱۴۱	تدابیر مناسب در حوزه اقتصادی جنگ ترکیبی	توبه: ۴۱

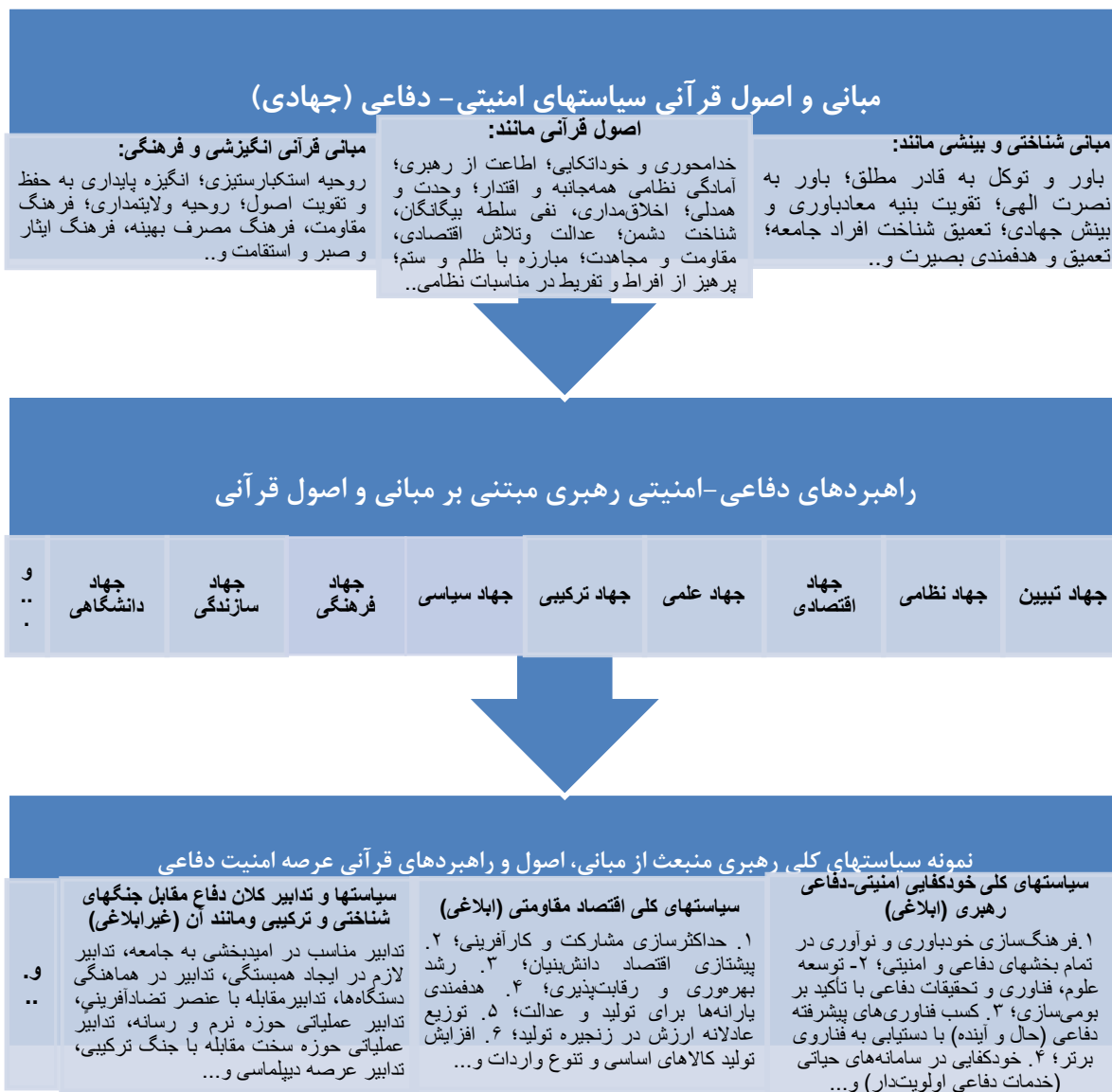
تعامل علمی، تولیدی و تجاری با دیگر کشورها تنها در راستای خودکفایی دفاعی	قصص: ۷۷ ممتحنه: ۸	ترویج فرهنگ جهادی در اقتصاد	نساء: ۹۵ نجم: ۳۹	تدابیر مناسب و سیاستهای حوزه دیپلماسی جنگ ترکیبی	انفال: ۶۰ آل عمران: ۲۰۰ نحل: ۱۲۵
۸	صرفه جویی و هم افزایی اقتصادی	انعام: ۱۴۱ اعراف: ۳۱ مائدة: ۲	شفاف سازی نظام توزیع و قیمت گذاری	شعراء: ۱۸۱- ۱۸۲	و... -----

منبع: یافته های پژوهش

بنابراین با جمع بندی، تلخیص و ریشه یابی این سیاستهای کلی در سه عرصه سیاستهای کلی خودکفایی امنیت دفاعی، سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی و سایر تدابیر در عرصه دفاع، به خوبی مبانی قرآنی این سیاستها قابل برداشت است. چنان که رهبر معظم انقلاب بر اساس این گونه موازین قرآنی اسلام در عرصه حکمرانی اسلامی به ابلاغ چنین سیاستهای کلی و ایراد بیانات در مسئله پرداخته اند.

به این جهت، در ادامه فرایند دستیابی به این سیاستها و تصمیمات کلان بر اساس الگوی کاربردی انطباق در چارچوب نظری پژوهش در موارد ذیل ارائه و سپس قدری تبیین خواهد شد.

نمودار (۱۴): ترسیم الگوی انطباق سیاستهای کلی امنیتی-دفاعی با موازین قرآنی

منبع: یافتههای پژوهش

بر اساس این نمودار نیز، اصولی قرآنی امنیت اقتصادی مانند اصل خدامحوری و خوداتکایی (آل عمران: ۱۶۰)، اطاعت از رهبری (نساء: ۵۹)، آمادگی نظامی همهجانبه و کسب اقتدار (انفال: ۶۰)، وحدت و همدلی (آل عمران: ۱۰۳)، اخلاقمداری (قلم: ۴)، نفی سلطه بیگانگان (نساء: ۱۴۱)، شناخت دشمن (منافقون: ۴)، عدالت و تلاش اقتصادی (حدید: ۲۵؛ جمعه: ۱۰)، مقاومت و مجاهدت (هود: ۱۱۲؛ نساء: ۹۵)، مبارزه با ظلم و ستم (نساء: ۷۵)، پرهیز از افراط و تفریط در مناسبات امنیتی-دفاعی (بقره: ۱۴۳) و... که ریشه در مبانی بینشی و منشی قرآن کریم

دارند، بستری برای ارائه راهبردهای امنیتی- دفاعی توسط رهبر معظم انقلاب بوده است. موارد شاخص این مبانی بینشی طبق نمودار نظیر باور و توکل به قادر مطلق (طلاق: ۳؛ آل عمران: ۱۷۳)؛ باور به نصرت الهی (محمد: ۷)؛ تقویت بنیه معادباوری و بینش جهادی (عنکبوت: ۵؛ توبه: ۱۱۱)؛ تعمیق شناخت افراد جامعه (نساء: ۱۳۶)، تعمیق و هدفمندی بصیرت (انعام: ۱۰۴؛ انفال: ۲۹) است. چنان‌که امیر المؤمنین (علیه السلام) در جنگ صفین فرمودند: «لا يحمل هذا العلم الا اهل البصر و الصبر» (نهج البلاغه: خطبه ۱۳۷)؛ یعنی این پرچم را تنها کسانی می‌توانند برافرازند که اولاً بصیرت داشته باشند و بتوانند قضایا و اهداف را خوب درک و تحلیل کنند؛ ثانیاً صبر و ایستادگی داشته باشند. درحقیقت، ثمرات و فواید چنین بینشی به بیان قرآن کریم به سود افراد جامعه است (ر.ک: انعام: ۱۰۴). همانطور که رهبر انقلاب در فتنه‌ها و شرایط پیچیده امنیتی مانند شرایط نبرد شناختی و ترکیبی دشمن، افزایش شناخت و بینش الهی و بصیرت را همواره با تعبیری همچون لزوم تبیین و روشنگری، قطب‌نما و نورافکن و مانند آن متذکر شدند (بیانات رهبری، ۱۳۸۹/۸/۴؛ ۱۴۰۲/۳/۱۴). و در حوزه منشی و انگیزشی نیز قرآن کریم با تقویت روحیه استکبار ستیزی؛ انگیزه پایداری به حفظ و تقویت اصول؛ تقویت روحیه ولایت‌مداری؛ فرهنگ مقاومت، فرهنگ مصرف بهینه، فرهنگ شهادت و ایثار و مانند آن به این مهم پرداخته است.

بنابراین این اصول قرآنی برآمده از مبانی بینشی و منشی و کنشی قرآنی در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله)، منشأ و بستر اساسی برای اتخاذ راهبردها دفاعی امنیتی مانند راهبرد جهاد تبیین و جهاد علمی و اقتصادی و... در کنار جهاد نظامی مطرح و در نتیجه پایه سیاست‌های کلی ابلاغی و نیز غیر ابلاغی در این زمینه قرار گرفته‌اند. ازجمله سیاست‌های کلی خودکفایی امنیتی و دفاعی، و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و نیز سیاست‌های و تدابیر مقابله‌ای که در نمودار اشاره و ترسیم شده‌اند.

نتیجه‌گیری

با واکاوی و تحلیل سیره حکمرانی رهبر معظم انقلاب، مبانی قرآنی اندیشه‌های ایشان در اتخاذ سیاست‌های کلی و نیز امکان ارائه الگویی انطباقی جامع و همسو با موازین اسلام برداشت گردید؛ به گونه‌ای که این الگو هم پاسخگوی نیازهای پیچیده جامعه و هم مبتنی بر اصالت دینی و ارزش‌های وحیانی است.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، اتخاذ سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری در حوزه امنیتی-اقتصادی، مبتنی بر فرایند چند لایه از انطباق با مبانی و اصول قرآنی بوده است که منشأ برای لایه بعدی یعنی راهبردها و مؤلفه‌های کلیدی است. در لایه سوم این فرایند، سیاست‌های کلی از دل این مبانی و اصول و راهبردها با توجه به شرایط و اقتضائات زمانی و مکانی با ترکیب استنباط اجتهادی پویا با لحاظ مبانی قرآنی و کارشناسی دقیق دیدگاه‌های متخصصان و نظارت‌ها و بازخوردها و مانند آن ارائه شده است.

سیاست‌های کلی امنیتی-اقتصادی رهبر معظم انقلاب در هر دو محور سیاست‌های کلی امنیت اقتصادی و سیاست‌های کلی پیرامونی امنیتی-دفاعی، اعم از سیاست‌های ابلاغی به نهادها مسئول و دیگر سیاست‌های غیرابلاغی در بیانات

پراکنده رهبری، کاملاً مبتنی بر مبانی و اصول قرآنی و منطبق با موازین اسلام برداشت شد. چنان‌که با مهندسی معکوس فرایند این سیاستها در اندیشه رهبری دانسته شد که مبانی قرآن کریم در حوزه بینشی، منشی و کنشی، زمینه‌ساز اصول منبعث قرآنی بوده که مجموعاً منجر به ارائه راهبردهای کلی قرآنی در اندیشه رهبری بوده‌است. آن‌چنان‌که بر پایه این راهبردها، رهبر معظم انقلاب در مناسبات و اقتضائات مختلف کشور، به ابلاغ سیاستهای کلی امنیتی-اقتصادی پرداخته‌اند.

در بررسی مصادیق سیاستها ابلاغی نیز، با تحلیل مضمون سیاستهای کلی امنیت اقتصادی در اندیشه رهبری مجموعاً ۹ مضمون فراگیر به دست آمد که همگی کاملاً منطبق بر اصول قرآنی هستند. این مضامین فراگیر عبارت بودند از: ۱- امنیت سرمایه گذاری قانونی و مشروع؛ ۲- امنیت اشتغال قانونی (مشروع)؛ ۳- امنیت ارزش افزوده قانونی (مشروع)؛ ۴- مقررات تأمین رفاه و رشد اقتصادی؛ ۵- مقررات عدالت اقتصادی؛ ۶- شفافیت اقتصادی؛ ۷- نظارت و کنترل و قضاوت دقیق، روشن و تخصصی؛ ۸- شرایط یکسان و عادلانه اقتصادی؛ ۹- سازگاری و هماهنگی قوانین و سیاستهای اجرایی هستند، که کاملاً منطبق بر اصول قرآنی به ترتیب: اصل تولید ثروت و اشتغال، اصل تعاون اجتماعی، اصل رفاه نسبی، اصل پایداری به مقررات، اصل شفافیت، اصل نظارت و کنترل، اصل عدالت اقتصادی و اصل برابری بوده است. چنانکه در سیاستها غیرابلاغی امنیت اقتصادی نیز که در بیانات پراکنده رهبری واکاوی شد، مبانی قرآنی این سیاستها و انطباق آنها بر مبانی و اصول و راهبردهای قرآنی روشن شد. فرایند پژوهش در بررسی مصادیق محور دوم نیز به همین نتیجه دست یافت که اندیشه رهبری در اتخاذ این سیاستهای کلی نیز، کاملاً منطبق بر مبانی قرآنی و موازین اسلامی بوده است.

پیشنهادهات

- ۱- رویکرد پیشنهادی مناسب برای پژوهش‌های دورن دینی با محوریت قرآن و نظام حکمرانی اسلام، نگرش سیستمی و منظومه‌ای به اصول و مبانی و راهبردهای قرآن کریم است. چراکه قرآن مجموعه‌ای منسجم، هدفمند و به هم پیوسته است، چنان‌که می‌فرماید: «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» (نساء/۸۲). بنابراین، ارائه الگوی کاربردی برای اجرای سیاست‌های امنیتی-اقتصادی مبتنی بر مبانی قرآنی در اندیشه و سیره رهبری، نیز در سطوح مختلف همین چارچوب طراحی می‌شود.
- ۲- بومی‌سازی الگوهای امنیتی-اقتصادی بر اساس مبانی قرآن کریم، از خلأهای جدی و پیشنهاد این پژوهش است. نمونه این الگوی بومی در نظریه اقتصاد مقاومتی رهبر معظم انقلاب جلوه نموده‌است که با توسعه چنین مدل‌های اقتصادی مبتنی بر مبانی و اصول قرآنی مانند عدالت، خوداتکایی، مقاومت و پایداری، و نیز متناسب با شرایط خاص ایران، می‌توان در این مسیر گام مفید و اثربخشی برداشت.

- ۳- تدوین شاخص‌های کمی سنجش انطباق سیاست‌ها با تعریف شاخص‌های قابل اندازه‌گیری برای ارزیابی میزان انطباق سیاست‌های امنیتی-اقتصادی با موازین اسلامی در ابعاد مختلف از دیگر پیشنهادات است.
 - ۴- ایجاد سامانه نظارتی و پایش مستمر انطباق سیاست‌های کلان با اصول قرآنی و ارائه بازخورد فوری به تصمیم‌گیران بر اساس شاخص‌های مناسب از نیازهای جامعه متمدن قرآنی است. همچنین ارتقای نقش نهادهای نظارتی مانند شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام برای نظارت بیشتر بر انطباق سیاست‌ها با موازین اسلامی در این راستا بسیار اثربخش است.
 - ۵- تلاش برای تولید دانش بومی و الگوهای نوین حکمرانی اسلامی در عصر حاضر با گسترش مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن، فقه و علوم سیاسی و تلفیق دانسته‌های علوم قرآنی، فقه حکومتی، اقتصاد و امنیت‌شناسی از پیشنهادهای کاربردی و موثر این پژوهش است.
 - ۶- ایجاد مراکز مطالعات راهبردی حکمرانی قرآنی و نهادهای علمی تخصصی برای پژوهش، آموزش و مشاوره در زمینه الگوهای حکمرانی مبتنی بر قرآن و سیره رهبری، با مشارکت حوزه و دانشگاه در این زمینه بسیار تأثیرگذار است.
 - ۷- طراحی نظام آموزش مجازی مبانی سیاست‌گذاری قرآنی با برگزاری دوره‌های آموزشی آنلاین برای تبیین مبانی قرآنی سیاست‌گذاری و تربیت نیروهای متخصص در سطوح مختلف دستگاه‌های اجرایی، از دیگر پیشنهادات برای حرکت در راستای ایجاد تمدن نوین اسلامی- قرآنی مورد نظر رهبر معظم انقلاب است.
 - ۸- پژوهش تطبیقی و مطالعه مقایسه‌ای الگوی حکمرانی اسلامی ایران با سایر الگوهای دینی یا الگوی موفق غیردینی جهان برای شناسایی نقاط قوت و زمینه‌های بهبود، از پیشنهادات پژوهش حاضر است.
- لازم به توضیح است که پیشنهادات مذکور با هدف عملیاتی‌سازی یافته‌های مقاله و توسعه دانش در حوزه انطباق سیاست‌های حکمرانی با موازین اسلامی ارائه شده‌اند.

کتابنامه

- ۱- قرآن کریم.
۱. ابن ابی الحدید، عبد الحمید، *شرح نهج البلاغه* (۱۴۰۴ق)، قم، مکتبه آیه‌الله المرعشی النجفی.
۲. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۶۳/۱۴۰۴ ق)، «*تحف العقول*»، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.
۳. اسماعیل‌زاده، حسن و مجتبی همتی (۱۳۹۱)، حکمروایی خوب راه و چاره تحقق شهر خوب. *اطلاعات سیاسی-اقتصادی* (۲۸۸)، ۱۰۲-۱۱۵.
۴. اسماعیلی، مصطفی و حمیدرضا هاشمی (۱۴۰۱)، *منظومه فکری مقام رهبری در حوزه امنیت/اقتصادی با تأکید بر رویکرد ثبات و قدرت اقتصادی در کشور*، فصلنامه راهبرد اقتصاد، سال ۱۱، شماره ۳، پیاپی ۴۲.

۵. برومند، شهزاد (۱۳۸۷)، «امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب (مطالعات تطبیقی)»، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۶. تیمیمی آمدی، عبدالواحد (۱۴۱۰ق)، غررالحکم و دررالکلم، قم، دارالکتاب الاسلامی.
۷. جهان بزرگی، احمد (۱۳۸۸)، امنیت در نظام سیاسی اسلامی (اصول و مؤلفه‌ها)، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۸. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹)، وسائل الشیعة، قم، موسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.
۹. خامنه ای، سیدعلی. بیانات. پایگاه حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری (مَظله)،
<https://farsi.khamenei.ir>
۱۰. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)، لغتنامه، تهران، دانشگاه تهران.
۱۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۲۵ق)، مفردات الفاظ القرآن. بیروت، دارالقلم.
۱۲. زارعشاهی، علی (۱۳۷۹)، «بی ثباتی سیاسی و امنیت اقتصادی و تأثیر آن بر عوامل تولید در ایران»، مطالعات راهبردی، شماره ۸-۷، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۳. فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹ق)، کتاب العین. قم، نشر هجرت.
- قائمی مقدم، محمدرضا (۱۳۸۲)، روش الگویی در تربیت اسلامی، معرفت، ۱۲ (۶۹)، ۲۵-۳۷.
۱۴. قاضی‌زاده، علیرضا (۱۳۹۹)، مبانی امنیت ملی، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
۱۵. کحیا، سعید و همکاران (۱۴۰۲)، الگوی حکمرانی اخلاقی از منظر اسلام در اندیشه آیت‌الله خامنه ای، دوفصلنامه سیاست اسلامی، سال یازدهم، شماره بیست و سوم، بهار و تابستان.
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)، «الکافی» چاپ: چهارم، تهران، ط - الإسلامیة.
۱۷. ماندل، رابرت (۱۳۷۷)، «چهره متغیر امنیت ملی»، چ ۱، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۸. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳)، «بحار الأنوار» (ط - بیروت) - چاپ دوم، بیروت.
۱۹. مطهری، مرتضی (۱۳۷۲)، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، قم، صدرا.
۲۰. معین، محمد (۱۳۷۵)، فرهنگ معین، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۲۱. مهدی‌زاده، حسین (۱۳۸۵)، الگوشناسی، قم، مرکز پژوهش‌های صدا و سیما.

1. Kjaer, Anne Mette. (2004). *Governance*. Wiley.
2. Canadian Security Intelligence Service, Revised, Backgrounder No. 6, (2004).
<http://www.csis-scrs.gc.ca/nwsrm/bckgrndrs/bckgrndr06-eng.asp>
۳. Udovic, Bostjan, " Economic Security: Large and Small States in Enlarged European Union", University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Centre of International Relations, 2006
Available at: <http://www.ceeisaconf.ut.ee/orb>.
/aw/class=file/action=pre view